DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-670-9-20

# НЕЗАЛЕЖНА ВЕРИФІКАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТУ ГЕНЕРАТИВНОГО ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У НОТАРІАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЗМІСТОВНОГО ЛЮДСЬКОГО КОНТРОЛЮ

**Журавльова Зоря**
*доктор філософії в галузі права,*
*приватний нотаріус Київського міського нотаріального округу,*
*провідний науковий співробітник*
*Приватна установа «Науково-дослідний інститут публічного права»*
*м. Київ, Україна*

Використання генеративного штучного інтелекту в юридичній роботі змінює не лише швидкість підготовки текстів. Воно впливає на послідовність професійного міркування: система одразу пропонує зв'язний висновок, добирає аргументи та надає їм зовнішньо переконливої мовної форми. Для нотаріальної діяльності ця обставина має окреме значення. Нотаріальне рішення безпосередньо пов'язане з виникненням, переходом, обтяженням або припиненням цивільних прав, а тому якість людського контролю не може оцінюватися лише за фактом присутності нотаріуса у процедурі. Предметом цих тез є один елемент такого контролю – незалежна верифікація результату генеративного штучного інтелекту. Інші складові авторської моделі змістовного людського контролю потребують окремого дослідження.

Закон України «Про нотаріат» покладає на нотаріуса обов'язки сприяти фізичним та юридичним особам у здійсненні їхніх прав і захисті законних інтересів, роз'яснювати права та обов'язки, попереджати про наслідки нотаріальних дій, а також відмовляти у вчиненні дії в разі її невідповідності законодавству. Під час посвідчення правочину нотаріус установлює дійсні наміри кожної зі сторін, відсутність заперечень щодо умов правочину та однакове розуміння сторонами його значення, умов і правових наслідків [1, ст. 5, 44]. Ці приписи описують особисту інтелектуальну й комунікативну роботу нотаріуса. Технологічний інструмент може допомагати опрацьовувати інформацію або готувати проєкт тексту, проте не набуває компетенції встановлювати волевиявлення та не приймає на себе публічної довіри, на якій ґрунтується нотаріальна дія.

Специфічний ризик генеративного штучного інтелекту полягає в тому, що фактична або правова помилка може бути викладена граматично бездоганно та вбудована у правдоподібну аргументацію. Емпіричне дослідження юридичних відповідей великих мовних моделей

зафіксувало значну поширеність помилкових тверджень про право й судові рішення, а також нездатність моделей стабільно розпізнавати власну помилку [6, с. 64–93]. Результати цього дослідження отримано на матеріалі правової системи США, тому їх не можна механічно переносити на український нотаріат. Водночас вони підтверджують принципово важливу властивість інструменту: стилістична переконливість тексту не є доказом достовірності його юридичних передумов.

Психологічний механізм надмірного покладання на технологічну підказку описується поняттям автоматизаційного упередження. У класичній праці Р. Парасурамана та В. Райлі неналежне використання автоматизації пов'язується, зокрема, з надмірною довірою до системи та недостатнім моніторингом її роботи [4, с. 230–253]. Л. Скітка, К. Мозьє та М. Бердік показали, що автоматизована порада може спричиняти помилки двох типів: користувач не помічає істотної обставини, яку система не позначила, або приймає помилкову рекомендацію системи [5, с. 991–1006]. Для нотаріуса це може проявлятися як пропуск юридично значущого факту або як включення до документа положення, законність і наслідки якого не були самостійно перевірені.

Європейське регулювання штучного інтелекту дає корисний методологічний орієнтир. Стаття 14 Регламенту (ЄС) 2024/1689 передбачає для високоризикових систем заходи людського нагляду, які мають давати особі змогу розуміти можливості й обмеження системи, усвідомлювати ризик автоматизаційного упередження, правильно тлумачити результат, не враховувати його, скасовувати або змінювати [2, ст. 14]. Зазначена норма не означає автоматичної кваліфікації будь-якого використання ШІ українським нотаріусом як високоризикової системи за правом ЄС. Її значення для цього дослідження полягає в іншому: людський нагляд розглядається як реальна здатність критично оцінити та відхилити машинний результат, а не як формальне підтвердження вже запропонованого висновку.

Подібний підхід закладено в Рамковій конвенції Ради Європи про штучний інтелект, права людини, демократію та верховенство права. Вона вимагає встановлювати належні вимоги прозорості й нагляду з урахуванням конкретного контексту та ризику, а також забезпечувати підзвітність і відповідальність за несприятливі наслідки діяльності в межах життєвого циклу систем штучного інтелекту [3, ст. 8, 9]. Для нотаріальної діяльності контекст має визначальне значення: одна й та сама технологічна відповідь створює різний рівень ризику залежно від того, чи використовується вона для мовного редагування, пошуку можливих аргументів або формування правового висновку, на якому ґрунтуватиметься нотаріальна дія.

На цій основі пропонується тест незалежних підстав. Його зміст полягає в тому, що нотаріус може використати результат генеративного

штучного інтелекту у професійному міркуванні лише тоді, коли здатний відтворити кожну юридично значущу передумову висновку за джерелами, які існують незалежно від машинної відповіді. Перевірка граматики, логічної послідовності викладу або працездатності наведеного посилання для цього недостатня. Потрібно встановити справжність джерела, його чинність на релевантну дату, належність до відповідних правовідносин і відповідність фактичним обставинам конкретної нотаріальної дії.

Практичне застосування тесту починається до ознайомлення з машинним висновком. Нотаріус має самостійно визначити юридичне питання та зафіксувати факти, від яких залежить рішення. Така послідовність зменшує ризик того, що перша запропонована системою версія стане когнітивною точкою відліку. Після отримання відповіді кожне посилання на норму права перевіряється за офіційним текстом, а кожне твердження про статус особи, об'єкта або обтяження – за документом чи належним державним реєстром. Якщо система посилається на судове рішення, офіційне роз'яснення або індивідуальний адміністративний акт, перевірці підлягають існування документа, його повний зміст, юрисдикційна та часова релевантність.

Завершальна частина тесту має контрфактичний характер. Нотаріус ставить питання: чи залишився б правовий висновок тим самим, якби текст відповіді ШІ був прихований, а в розпорядженні залишилися лише первинні документи, офіційні реєстрові відомості та перевірені нормативні джерела? Ствердна відповідь свідчить, що професійне рішення має незалежну основу. Негативна відповідь означає, що машинна підказка фактично виконує роль неперевіреного аргументу. У такому разі її використання у мотивуванні або в тексті документа слід припинити до проведення самостійного правового аналізу.

Цей тест особливо важливий у ситуаціях, де нормативне регулювання змінювалося, діють спеціальні часові правила або правовий результат залежить від сукупності документів. Наприклад, збіг назви нормативного акта і номера статті ще не підтверджує застосовність норми до правочину; наявність реєстрової інформації не усуває потреби зіставити її з правовстановлювальними документами; стандартне формулювання договору не доводить відповідності дійсному волевиявленню сторін. У кожному з цих випадків незалежна верифікація повертає нотаріусу контроль над підставами рішення, а не лише над остаточною редакцією тексту.

Для професійного регулювання доцільно закріпити мінімальне правило: результат генеративного штучного інтелекту не може бути єдиною або визначальною підставою нотаріального рішення; кожна юридично значуща передумова такого результату має бути підтверджена першоджерелом, чинність і застосовність якого перевірив нотаріус. Це правило може бути включене до методичних рекомендацій

щодо використання цифрових інструментів у нотаріальній діяльності та до програм підвищення кваліфікації. Воно не потребує заборони технології й не створює презумпції недостовірності кожної машинної відповіді. Його призначення – зберегти доказову та нормативну основу професійного висновку поза межами системи, яка генерує текст.

Отже, сама участь нотаріуса в процедурі не гарантує змістовного людського контролю. Критерієм контролю має бути здатність ухвалити й обґрунтувати те саме рішення на підставі первинних документів, офіційних реєстрових даних і чинних джерел права без опори на авторитет машинної відповіді. Запропонований тест незалежних підстав конкретизує один елемент такої моделі та може застосовуватися вже за чинного правового регулювання як стандарт професійної обачності. Комплексна модель, що охоплює розподіл функцій між людиною і системою, документування взаємодії, вимоги до конфіденційності, механізми оскарження та інституційну відповідальність, становить предмет подальшого дослідження.

**Література:**

1. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 № 3425-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text (дата звернення: 10.09.2026).

2. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence. Official Journal of the European Union. 2024. L 2024/1689. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj/eng (дата звернення: 10.09.2026).

3. Council of Europe Framework Convention on Artificial Intelligence and Human Rights, Democracy and the Rule of Law. CETS No. 225. Vilnius, 5 September 2024. URL: https://rm.coe.int/1680afae3c (дата звернення: 10.09.2026).

4. Parasuraman R., Riley V. Humans and Automation : Use, Misuse, Disuse, Abuse. Human Factors. 1997. Vol. 39, No. 2. P. 230–253. DOI: 10.1518/001872097778543886.

5. Skitka L. J., Mosier K. L., Burdick M. Does Automation Bias Decision-Making? International Journal of Human-Computer Studies. 1999. Vol. 51, No. 5. P. 991–1006. DOI: 10.1006/ijhc.1999.0252.

6. Dahl M., Magesh V., Suzgun M., Ho D. E. Large Legal Fictions : Profiling Legal Hallucinations in Large Language Models. Journal of Legal Analysis. 2024. Vol. 16, No. 1. P. 64–93. DOI: 10.1093/jla/laae003. URL: https://academic.oup.com/jla/article/16/1/64/7699227 (дата звернення: 10.09.2026).